

ISSN 1036—7064

Агитатордын БЛОКНОДЫ

1989

ЯНВАРЬ

1 №

Бастыра ороондордын пролетарийлери, бириккилегер!

АГИТАТОРДЫНГ БЛОКНОДЫ

КПСС-тин Горно-Алтайский обкомынын
пропаганда ла агитация бөлүги

1989 j,
январь
1 №

Горно-Алтайская областная
библиотека им. М.И. Калинин
пр. Коммунистический-28
Сектор общественно-полити-
ческой литературы

АЛТАЙДЫН БИЧИКТЕР ЧЫГАРАР ИЗДАТЕЛЬСТВОЗЫНЫН
ТУУЛУ АЛТАЙДАГЫ БОЛУГИ

Faint, illegible text at the top of the page.

Faint, illegible text in the upper middle section.

Faint, illegible text in the middle section.

Faint, illegible text in the center of the page.

Faint, illegible text enclosed in a rectangular border, possibly a stamp or a specific section header.

Faint, illegible text at the bottom of the page.

ЖАНҒЫРТА ТӨЗӨШТИ ЭЛБЕДЕРИ ЛЕ ТЕРЕНЖИДЕРИ

1. Өткөн 1988 жылдын кезик итотгоры ла задачалар

Областьтын 1988 жылдагы текши продукциясы 3,2 процентке өсти. Ол пландалганынан бийик. Текши производството промышленность эткен продукция 30,7 процент. Пландаргаан учурлу көргүзүлөр аайынча ажыра бүткен. Пландалганына үзеери 1,1 миллион салковой кирелте алылган. Продукция эдип чыгарарына чыгымдар эки процентке астаган.

Чыгымдарды астадып, кымакайлап чеберлеери жанынан Акташтагы рудоуправление, калаш быжыраар завод, гардинный тюль эдер фабрика жакшы иштедилер.

Промышленностьто иштиг арбыны 7,9 процентке өскөн, ол беш жылдык пландагызынан 2 катап бийик. Пландалганына үзеери товарларды 1,5 млн. салковойго чыгарган. Ол тоодо: 200 мун квадратный метр бөстөр, 50 мун декалитр лимонад, маала ажынан ла жиилектерден жазаган 30 мун банка консервалар, 25 тонн кондитер эдимдер, 150 тонн сыр, 40 тонн колбаса эдилди.

Ол ок өйдө өткөн жылда кезик предприятиялер пландарды ла молжуларды бүдүрбеди. Олордын тоозында: совхоз-завод «Подгорный», абра-чанак эдер завод, темир-бетон эдимдердин заводы, кийим көктөөр фабрика.

«Горный Алтай» агропромкомбинаттын кирелтези 1987 жылдагызынан 26,5 миллион салковойго көп болды. Рентабельность 1987 жылда 18,3 процент болордо, 1988 жылда 38,5 процент болды. Агропромышленный комбинат, онын предприятиялери хозрасчетко көчөлө, бойлорын акчала жеткилдеер ээжилерле иштеп јат. Предприятиялердин, колхозтордын ла совхозтордын экономиказы тыгыды, акча-јөөжөзи көптөди.

Государството эт табыштыраар жакылта 3,8 процентке эмезе 1,2 мун тонниго ажыра бүткен, сүт 10 процентке эмезе

4,3 мун тонниго, түк ле ноокы 1,9 процентке эмезе 600 центнерге, агнын мүүзи 21 процентке ажыра бүткен.

Быылгы кышта малга азырал белетейтен план бүтти. Планга үзеери 9 мун тонн азырал белетелди.

Калганчы үч жылда государствого картошко садары — 12,3 процентке, маала ажын табыштырары 44,5 процентке көптөгөн, же өткөн 1988 жылда государствого картошко табыштырар jakылта — 550 тонниго, маала ажын табыштырары 665 тонниго јетире бүтпеген.

Кажы ла уйдан орто тооло саап турган сүт 2090 килограммга јеткен, эмезе 1987 жылдагызына көрө, 95 килограммга көптөди. Заводко табыштырган сүттинг 80 проценти баштапкы сортло барган, 1987 жылда дезе 70,7 проценти баштапкы сортло табыштырылган.

Областьтын албаты-хозяйствозынын агропромышленный секторында өткөн жылда једикпес-тутактар база көп болгон. Комбинаттын рентабельнозы, кирелтези көп нургунында јурт хозяйстводо эдилген продукция: этти, сүтти ле түкти государство садып алган баалар бийиктегени ажыра өскөн. Продукцияны иштеп аларына чыгымдар кезик хозяйстволордо јабызаар ордына там көптөгөн. Хозрасчетко, аренданын ла бригаданын подрядына көчүп турганынан эмди тургуза једимдер ас.

Јурт хозяйстводо јаны эп-сүмеле: аренданын, бригаданын подрядыла иштеерине көчөлө, јакшы једимдерге једип алган билелер, бригадалар, звенелор, фермалар бар — је олордын ижинин ченемелин таркатпай јат. Майма аймакта Билүлүдеги совхозтын Урлу-Аспактагы фермазында Колемаскинанын бригадазы арендага бир үөр уйларды кажааныла кожо алала, сүт саап алатан жылдык планы тогус айдын туркунына бүдүрди.

Бүгүнгү күнде областьта эткен иш учун жылдын учындагы текши кирелте аайынча төлөөрине јүк ле 700 бригада ла-звено көчти. Олордын 70 проценти биленин подрядыла иштеп јат. Аренданын подрядыла јүк ле 160 бригада, Кан-Оозы аймакта Јабагандагы совхоз (директоры В. И. Ялбаков, парткомнын качызы А. Т. Матковский), Шебалин аймакта Эдигандагы совхоз (директоры А. К. Бардин, парткомнын качызы А. Ф. Зубакин) иштеп турулар.

Чой, Улаган, Турачак аймактардын хозяйстволорында аренданын подрядыла иштеери көндүгип болбой туру. Ол эп-сүмеле иштеерине јер ижинде ле мал өскүреринде улустын јүк ле 50—60 проценти көчүрилген.

Эмди арендада иштеп турган коллективтердин 1988 жылдагы ижин ончо жанынан теренжиде шүүп көрөлө, жакшы ла коомой керектердин, једикпес-тутактардын ла јастыралардын аайына чыгала, 1989 жылда хозяйстволордын көп нургунын аренданын подрядыла иштеерине көчүрер керек. Бу ишти партийный комитеттер баштаар учурлу.

Областьта јер ижинин культуразын бийиктедип турган хозяйстволор бар. Көксуу-Оозы аймакта Кайтанактагы совхозто сугарып турган кырларда үрендеп өскүрген өлөннин түжүмин бир гектардан 40 центнерден јуунадып турулар. Је андый бийик көргүзүлөр ас. Быјыл областьта малга азырал белетеер план бүткен де болзо, бир тын малга орто тооло 7 центнер азырал-единица белетелди. Кыралап өскүрип турган культуралардын түжүми Туулу Алтайда јер коомой учун эмес, јерди кичебей турганынан, кыра ижинин культуразы јабыс болгонынан улам ас болуп јат.

Темдек эдип жаңысјылдык өлөндөрдү үрендеп өскүрип турганын алалы. Кош-Агаш аймакта кажы ла гектардан — 29, Ондой аймакта — 25, Майма аймакта 20 центнерден өлөн јуунадып алгылайт.

Аштын ла өлөннин үрсини жанынан иш коомой төзөлгөн. Өткөн жылда өскүреле јуунаткан түжүмнөң 1989 жылга керектү үренин јүк ле 43 процентке уруп алган, ол до үренин јүк ле 14 проценти үрен эдерге јарамыкту. Минеральный ла органический удобрениелердин керектү кеминин јүк ле 50 проценти тузаланылат. Областьта бар бастыра кырлардын јүк ле үч процетинде интенсивный технология тузаланылат. Мелнорациядан туза эмди тургуза ас. Сугатталган јердин түжүми јабыс. Андый 10 мун гектар јерлердин јүк ле 300 гектардын өлөгин экинчи катап чабып алгылап јат. Жаңы јерлер кыралаар план јылдын ла бүтпей туру.

Мал өскүрер иште једикпес-тутактар көп. Олорды јоголторы жанынан өткөн жылда бир эмеш иштер өткөн. Аш-курсактын программазын бүдүрип баштаганыла кожо партийный организациялар бу ишке ајаруны тыгыттылар. Фермаларда механизация тыгыды. Бригаданын подрядыла иштеери элбеде таркады. Сүтти көптөдөринде поточно-цеховой технологияны тузаланары башталды. Ол иштер сүтти көптөдөрине јөмөлтө этти.

Је бу иштер турган задачаны бүдүрип болбос. Биске жылдын ла кажы ла уйдан сүт саап аларын орто тооло 200 килограмман көптөдип, 1990 жылда 2400 килограммга јетирер керек.

Малдын тоозын көптөдөр, угын жарандыраар иш чике тө- зөлбөгөн. Бу беш жылдыктын учына жетире кажы ла 100 уйдан 83 бозу, 100 койдон ло эчкиден 80 кураан ла уулак алып чыдадар керек. Кажы ла койдон түк аларын 2,3 килограмм- га, кажы ла эчкиден ноокы аларын 520 граммга жетирер задача туруп јат. Јылкы малды өскүрер иштин аргаларын бис жетире тузаланбай јадыс.

Ан өскүрерине ағылу ајару болор учурлу. 1988 јылда ан- нын мүүзин кезип алары, онын алдындагы јылга көрө, 20 процентке көптөди. Ан өскүрер иштин рентабельнозы (аста- мы) 43 процент.

Јурт хозјайстводо ишти тыгыдарга, кирелтени көптөдөргө науканын јаны једимдерин иште тузаланары керектү. Је об- ластьта бар научный ишчилерди билгир тузаланбай јадыс. Олор бойлорынын тапкыр шүүлтезин, баштанкайын көргүс- кедий, јер ижинде ле мал өскүреринде научный шинжү өткүргедий аргаларды јеткилдебегенис.

Областьтын колхозторында ла совхозторында 2,5 мун специалисттер иштеп јат. Је орто звенодогы башкараачы иште, јартаза, фермалардын заведующийлери, управляющий- лер, бригадирлер болуп турган улустын 60 процентинде ағы- лу үредү јок, олор практиктер.

* * *

Туулу Алтайда садылып турган аш-курсактын үчинчи үлүзин бис өскө јердег экелип јадыс. Областьта кондитер эдимдерди, маала ажынан ла јиилектерден јазаган консер- валарды, жүзүн-башка јармаларды эделе, анайда ок картош- коны, капустаны, морковты, согононы көптөдө өскүрип јууна- дала, Туулу Алтайдын бастыра улузын јеткилдеер аргалар бүгүнгги күнде тузаланылбайт.

Онынчы ла он биринчи беш жылдыктарда јуртхозсырьедон жүзүн-башка продукция, аш-курсактын продукцияларын эдер предприятиелер тыгыбаган. Олорды АПК-нын системазына берген согында керектер база ондолбоды. Өткөн јылда Со- узгадагы эткомбинатты элбедерине ле јаңырта јепсеерине берилген акчанын јарымы да тузаланылбады. Колбаса эдетен цех бүтпеди. Консервалар эдер цехти тудар документ- тер белетелбеген.

Эткомбинатты план аайынча кенгидер ле јаңырта јепсеер иш бүтсе де, ого табыштырылып турган малдын јүк ле бе- жинчи үлүзинин эдинен продукция эдип чыгарар аргалу.

Аш-курсактын программазын бүдүреринде улустың бойындагы хозыяйствозынын, предприятиелердин ле организациялардын болушту хозыяйстволорынын, сад өскүреечи биригүлердин ле кооперативтердин учуры сүреен јаан.

Бүгүңги күнде областьта сүттин, эттин ле картошконың үчинчи үлүзи улустың бойындагы хозыяйствозына келижет. Андый да болзо, туш улустың бойындагы хозыяйствозынын аргалары јетире тuzаланылбай јат. Улустан этке мал, сүт садып алары 1988 јылда, онын алдындагы јылга көрө, јабызап калды. Улустан бойындагы уйлардын тоозы көптөбөйт. Јурт Советтер, совхозтор ло колхозтор мал тудуп турган улуска одорлорды ла өлөң эдер јерлерди берерин кичеебей јадылар.

Агропром, потребкооперация улуска бойынын хозыяйствозында мал тударына, огород сүрерине болужар, ологго комбиазырал, садта ла огородто тuzаланар инвентарь, удобрениелер, кичү механизациянын средстволорын садар, эдип ле өскүрип алган продукцияны ологдон садып алар учурлу. Ол јанынан бастыра керектерди јурт Советтер башкарганы тuzалу болор.

Бисте улусты маала ажыла јеткилдеери — туура салбай бүдүретен задача боло берди. Өткөн јылда маала ажын өскүрип јуунадары бир эмеш көптөди, ассортименти элбеди, бийиктей турган аймактарга — Кош-Агашка ла Улаганга апарып садары јаранды. Ологды чеберлеп корыйтан јакшы јазалду складтар тудулды. Агропромнын, потребкооперациянын ла госсадуның системазында 2,5 мунг тонн картошко ло маала ажын уруп алып, кичеейтен складтар белетелген. Капуста, огурчын, помидор тuzайтан, јиилектердег јүзүн-башка вареньелер ле өскө дө тамзык курсак белетейтен цехтер бар. Андый да болзо, белетелген бастыра маала ажын, картошконы узак өйгө корыйтан јазалду складтар једишпей, көп продукция үрелип туру.

* * *

Строительстводо иштин арбыны 1988 јылда 17 процентке өсти. Бүдүн-јарым муннан эмеш көп квартиралу туралар тудар ишти Шебалин ле Чой аймактар, «Веселый» рудник, «Катуњгэсстрой», облпотребсоюз чокым ууламјылу бүдүрип турулар. Је Ондой, Көксуу-Оозы, Кан-Оозы, Майма аймактар, Горно-Алтайск город программаны бүдүрбедилер. Калганчы үч јылда областьта туралар тудары көптөгөн дө бол-

зо, квартира сакуган улустың тоозы астабай туру. Онын учун бу ишти кезем тыңыдары керектү. Туш улустың, кооперативтердин акказыла туралар тударын эки катап көптөдөр, предприятиелер бойының аргаларыла туралар тударын элбедер.

1988 жылда 425 бала жүрер 5 сад ла ясля, 620 жерлү клубтар, 20 жерлү мылча тудулган, 7,2 километр суупровод, 1,7 километр теплосеть өткүрилген. Андый да болзо, социальный программа 4 миллион салковойго јетире бүтпеген.

«Туулу Алтайдың социально-экономический өзүмин там тыңыдары керегинде» РСФСР-дин Министрлер Соведининг јөбин бүдүрип, көп керектер эдилген. Ол јөп аайынча калганчы үч жылдың туркунына «Подгорный» совхоз-заводто лимонад эдер цех, јолдор јазаарга керектү асфальт-битум эдер цех, Горно-Алтайсадуда маала ажын тузайтан цех, Горно-Алтайск городто поликлиника бүткен, Ондойдо АТС-ти элбеде јепсеген. Краеведческий музейдин туразы, Көксуу-Оозында Культураның туразы, Шебалинде мылча тудулды. Анайда ок 300 мун квадратный метр улус јуртаар туралар, 3720 бала үренер школдор, 1730 жерлү садтар ла яслялар тудулган, 23,4 км суупровод, 4,5 км теплосеть өткүрилген.

Областың јурттарына электричество өткүрилет.

Андай да болзо, РСФСР-дин Министрлер Соведининг өрөө адалган јөби аайынча берилген акчаның тал-ортозы тузаланылбады.

2. Пландардың социальный ууламјызы

Туулу Алтайдың 1989 жылдагы экономический ле социальный өзүмининг областной Соведининг сегизинчи сессиязы 1987 жылда 9 декабрьда шүүжеле јөптөгөн план он экинчи бешјылдыктың планы ла избирательдердин некелте-јакылталары аайынча тургузылган. Панда анайда ок предприятиелердин, колхозтордың, совхозтордың ла организациялардың јангырта төзөш аайынча шүүлтелери ајаруга алылды.

Планың ла госзаказының көргүзүлери бешјылдык планда темдектелгенинен бийик. Экономиканы өскүрер кеми 1988 жылдагызынан көп. Промышленность продукция эдери, улустың јадын-јүрүминде керексигенин јеткилдеери көптөп јат. Текши продукт 3,4 процентке эмезе 3 миллион салковойго, кирелте алары 4,5 процентке өзөр.

Механизация ла автоматизация тыңыганы ажыра мате-

риальный производство иштеген улустың тоозы астаары, иштин арбыны 3,7 процентке өзөри темдектелген.

Албаты тузаланар товарларды эдип чыгарары 2,1 процентке, эмезе 1988 жылдагызынан 1,6 миллион салковойго көп эдилер. 1989 жылда албаты тузаланар товарларды эдип чыгарарын 78,4 миллион салковойго јетирер.

Социальный керектерге: улус јуртаар туралар, культураның, медицинаның учреждениелерин, школдор тудары темдектелген. Предприятиелердин акча-јөөжөзинин 47 проценти социальный керектерге чыгымдалар. Производственный эмес строительского 50,4 миллион салковой акча чыгымдалар, ол 1988 жылдагызынан 13,9 миллион салковойго көп. Он биринчи бешјылдыкта јылына орто тооло чыгымдалганынан 26,4 миллион салковойго көп.

Јарган агаш белетеери 4,7 мун кубометрге, кирпич эдери бир миллионго, тюль эдери 150 мун квадратный метрге, маала ажынан ла јилектерден јазаган курсак 400 мун банкага көптөөри пландалган. Јербойындагы сырьедон ло производствоның таштанчызынан товарлар эдип чыгарары көптөөр.

Эткомбинатты, сарјусыркомбинаттың предприятиелерин, кирпич эдер заводты, темирбетон эдимдердин заводын јангырта јепсейле, кенгидери пландалган. «Подгорный» совхоз-заводты, «Веселый» рудникти јангырта јепсеер иш оноң ары көндүгер. Агаш белетеп турган предприятиелер албатыга керектү товарлар эдерин көптөдөр. Потребкооперацияның ла госсадуның системазында саду 5,5 процентке, улусты бытовой јеткилдеери 25 процентке өзөр.

1989 жылда квартира сакуп турган кажы ла онынчы билени квартирала јеткилдеери темдектелди. Капитальный строительство јангы жылда 10 процентке өзөр. Областьта элбеген строительствоны керектү стройматериалдарла јеткилдеерге темирбетон эдерин —5,7 процентке, стенин материалдарын 13 процентке көптөдөр. Строительского куч керектү јербойындагы материалды: сай ташты, кумакты, той балкашты тузаланары көптөп туру.

Јурт хозяйстводо иштеп алган төс продукталарды государственного садары, бешјылдыкта темдектелгенине көрө сүт—700 тонниго, картошко—600 тонниго, маала ажы 810 тонниго көптөөр. Государственного эт, мед, түк, ноокы, агның мүүзин табыштырары база көптөөр.

Н. ТОДОШЕВ

1989-чы ЖЫЛГА КИРИП ЈАДА...

Улу Октябрьский социалистический революция баштаган жаңы өйдин жетен экинчи жылы өдүп жат. Бу жылга Совет Союз бойынын ичкери өзүминде быжу ла жаан алтамдарла кирди. Совет албаты партиянын XXVII съезди темдектеген жолло кыйа баспастан ичкери барып жат. XIX Бастырасоюзный партийный конференция бу жолдо бүдүрөтөн иштердин чокым программазын темдектеген. Совет обществонын социально-экономический өзүмин түргендедетен иштер, революционный жаңыртулар там ла тыгый берди. Бүгүн бистин бастыра жүрүмисте жаңыртулар ла өскөртүлөр болуп туру. КПСС-тин Төс Комитединин апрель айдагы Пленумынын кийнинде өткөн өйдө тура берген задачаларды жегүлү бүдүрөргө жаңы эп-аргалар табып тузаланар иш көп болды.

Социализмди жаңыртатан ишти кажы ла жаңы баштагккай телекейде жаан учурлу болгонын бистин улус жакшы билип жат. Советтер Орооны Улу Октябрь баштаган жолло жегүлү көндүгери — КПСС-тин ле Совет албатынын интернациональный кереги. Улу Октябрь телекейге жаңыс ла төс учурлу социально-экономический сурактарды канайда бүдүрөрин көргүскөн эмес, же анайда ок тыш жанындагы социалистический политиканын чек жаңы ээжилерин тургускан.

Амыр-энчү керегинде Ленин кол салган Декреттен ала, Совет башкаруунын 1988 жылдагы сүреен жаан амыр-энчү баштагккайына жетире бистин партия телекейде өткүргөн бастыра ижи жуу-чак, жуу-жепселдер жок жүрүм болотоны — социализмдин амадузы болгонын кереледи.

Ядерный жуу-чакты болдырбазы, жерде жуу-жепселди көптөдөрүн токтодоры ла жуу-жепселди космоско чыгарбазы учун, телекейде бастыра текши жеткер жок системаны төзөөри, ороондор өмөлөжөри учун бис најылык социалистический ороондорло, карындаштык ишмекчи ле коммунистический партияларла, жайымданган госуларстволордын албатыларыла, көп улус турушкан демократический организацияларла кожо тартыжып жадыс.

Совет улус эрчимдү иштенип, орооннын экономиказын ла коруланар арга-чыдалын тынгытканы ажыра јер үстинде ядерный јуу-чак башталар јеткер јок, амыр-энчү јүрүм болорына тын јомөлтөзин эдип туру. Социализмнин амыр-энчүге күүн-зеген политиказыла озор јолду оморкоп турулар.

КПСС-тин XXVII съезди орооннын социально-экономический өзүмин түргендедер, обществонын бастыра јүрүмин јангырта төзөйлө, совет улустын јадын-јүрүмин јарандыраp ууламјы көргүскен. XIX Бастырасоюзный партийный конференция съездтин кийнинде бистин ижисти шүүп көрөлө, јаан једикпес-тутактар барын темдектейле, съездтин јөптөрин бүдүретен јангы задачалар тургускан.

Советтер Ороонынын ишкүчиле јаткандарынын алдында бүгүн турган задача—социализмнин учы-кыйузы јок аргаларын элбеде тuzаланары, ол аргаларды научно-технический революциянын јангы једимдериле колбоштыраp, социалистический јүрүм артыкту болгонын толо көргүзери.

КПСС-тин Төс Комитединин апрель айдагы /1985 ј./ Пленумынын, партиянын XXVII съездинин ле XIX Бастырасоюзный партконференциянын јөптөринде темдектелген јангыртулар ла кубулталар эл-јоннын јүрүминдеги колбулардын бастыра системазында, улустын сагыш-шүүлтезинде, кылык-јангында, эмдиги өйдөги екпиндү научно-технический өзүмиле колбулу задачаларды ондоп билеринде революционный өскөртүлер эткени. Мында бистин обществонын учурын өскөртөри керегинде куучын болбой јат. Одүп турган јангыртулар ла кубулталар Улу Октябрьдын јенүзиле башталган социализмнин ээжилерин тыгыдарына, ого буудак эдип турган немелерди табып јоголторына, социализмнин арга-чыдалын канча ла кире толо тuzаланарына ууланган.

Партиянын XXVII съездинин, XIX Бастырасоюзный партийный конференциянын јөптөри бастыра совет улусты, ол тоодо Туулу Алтайдын ишкүчиле јаткандарын иште јангы једимдерге оморкотты. Иштеги коллективтерде улустын тапкыр шүүлтези, баштанкайы тыгыды. Бистин областьта, бастыра ороондо чылап ок, иште дисциплина јаранды. Демократия элбегени бисте бар једикпес-тутактарды, јастыраларды табып, түрген јоголтор арга берип туру.

Өткөн јылда албаты-хозяйствоны төзөп башкарарын јангырта төзөөринде једикпестер бар болгоны СССР-дин Верховный Советинин ноябрь айдагы сессиязында темдектелген. Је андый да болзо, совет албатынын эрчимдү ижинин, социально-экономический өзүмди түргендедери јанынан јаан иш

өткөнүнүн шылтуунда албаты-хозяйствонун бастыра бөлүктөрүндө өзүм тын болгон. Промышленный производствонун кеми бийиктеген, орооннун национальный кирелтези көптөгөн. Журт хозяйстводо једимдер бар.

Партиянын ижинде энг бийик амаду — совет кижини ырысту эдип алары, онын јадын-јүрүмин јарандылары. Иштенер, үренер, эмденер, культуранын једимдерин тuzаланар, социальный јеткилделер праволу болгонына, өскө дө элбек праволорды ла јайымдарды тuzаланып турганына совет улус јолду оморкоп јадылар.

Је јүрүм жагыс јерде турбай, ичкери көндүккениле кожо, жагы једикпес-тутактар табылат, социальный керектерде терен кубулталар эдери керектү боло берет. Онын да учун партиянын XXVII съезди узак ойгө социальный политика темдектеген. Ол политика аайынча орооннун 1989 јылдагы социально-экономический өзүминин планы тургузылды. Планада эткен иш учун төлөөрин јарандырганыла, совет улустын јадын-јүрүмининг кемин бийиктеткениле коштой улус јуртаар тураларды, больницаларды, школдорды, культуранын ла спорттын учреждениелерин көптөдө тудары темдектелген.

Совет улустын, ол тоодо Туулу Алтайдын ишкүчиле јаткандарынын алдында жагы јаан задачалар тура берди. Көп иш бүдүрер керек. Советтер, иштеги коллективтер бойынын ижин ол задачаларды јенүлү бүдүрерине жагы јылдын баштапкы ла күндериңен ала ууландырап учурлу деп, албатынын депутаттарынын областной Советинин өткөн јылда декабрь айдагы сессиясында айдылды.

Иштеги једимдер социализмнин ле амыр-энчүнин керегин тыгыдып јат. Социалистический најылыктын ийде-чыдалын бисле кожо карындаштык ороондордын ишкүчиле јаткандары тыгыдып јадылар. Социализмнин најылык ороондоры бирлик болгоны социалистический ле коммунистический строительствонун јолында јенүлер јеткилдеп, телекейде амыр-энчү ле јеткер јок болорына јөмөлтө эдип јат.

Социализмнин једимдери планетада јуртаган улусты сүүндирет. Ненин учун дезе, јер үстинде јуртаган эки миллиардка шыдар улус социализмнин јолыла барып јадылар. Жагы јүрүмди төзөөчилердин бажында социалистический најылыктын албатылары. Карындаштык ороондордын јилбүлери ле амадулары бирлик. Олор науканын ла техниканын једимдерин тuzаланганы ажыра албаты-калыктын јадын-јүрүмининг материальный ла культурный кемин бийиктедер текши стратегиялу.

Социализмнинг ороондоруна өткөн жыл аңылу учурлу болуп өткөн. 1988 жылда кезик ороондордо башкараачы марксистско-ленинский партиялардын конференциялары өткөн. Конференцияларда социально-экономический өзүмнинг оноң ары ичкери көндүгетен жаңы задачаларды шүүшкен. Социализмнинг најылык ороондору, олордогы коммунистический ле иш-мекчи партиялар калганчы өйдө бойынын өзүминде уур-күчке учураган да болзо, социалистический экономика турумкай өскөн. Олордын өзүминин тебүзи капиталистический ороондордын экономикасында андый ок көргүзүлөрдөң бүдүн-жарым катап бийик болды. Најылык ороондордын социальный политиказы албаты-калыктын иштенер айалгазын ла жадын-жүрүмин токтоду жоктон жарандырып барарына, су-кадыкты корыыр, албатыны үредер системаны тыгыдарына, культураны ла искусствону өңжидерине ууланган.

Социалистический госуларстволордын эмдиги өйдөги текши ууламжылары олордын ортодо экономикада колбуларды ла өмөликтерин чек өскөртө ло жаңырта төзөөрин керексиди. Ол жаанынаң СЭВ ажыра жаан иш башталды.

Социализмнинг телекейлик системазынын өзүминин алдына эмдиги өйдиг жаңы задачалары тура берди. Олорды бүдүретени экономиканы төзөп башкараарын жаңырта төзөөрин керексип туру. СССР карындаштык ороондорло кожо бу ла өдүп жаткан бешжылдыкта экономикада өмөлөжөрин тереңжидеринде жаңы алтам эдер деп жөптөшти. КПСС-тин Төс Комитеди хозяйствону башкараачы бастыра органдарды СЭВ-тин члендери ороондорло өмөлөжөрин элбетсин деп айдып туру.

СЭВ-тин члендери ороондор 2000-чы жылга жетире наукада ла техникада өмөлөжөри жаанынаң 1985 жылда декабрь айда жарадып жөптөгөн программа аайынча научный шинжү өткүрери жакшы төзөлгөни социализмнинг најылык ороондорунын өткөн жылда кожо бүдүргөн жаан иштердин бирүзи — 1986-1990 жылдардын пландарын колбоштырганы. Најылык ороондор эки бойынын ортодо экономикада, науканы ла техниканы өскүреринде 2000-чы жылга жетире договорлорго кол салылган.

Андай да болзо, өмөлөжөринде ле садыжарында бар арга-лар жетире тuzаланылбай турганы Варшавада өткөн тушта-жуда темдектелген. Экономикада колбуларды тен өскүрип барганы кажы ла ороон бойына эдилген продукцияны, анча-да ла өскө ороондор жаар аткараарын көптөдөр арга берер. Оноң улам садыжып турганы ажыра товарлар алышканынын

ордына табынча производствонун бойында колбулар тынгыр, специализация ла кооперация теренжиир.

Онын да учун најылык ороондор өмөлөжөтөн жаңы аргаларды тузаланып, көнү колбуларды бастыра аргаларла тынгыдары, ортоктожып иштейтен организацияларды ла предприятиелерди төзөгөнни жаан учурлу политический задача болуп јат деп, СССР шүүп туру. Эмдиги өйдө бистин ороондо беш јүстен ажыра предприятие карындаштык ороондордо андый ок предприятиелерле көнү колбулу. Андый колбулар көптөп туру.

Совет обществодо жаңыртулар тынгыганыла кожо бистин јүрүмисте једикпестер јоголып барып јатканын М. С. Горбачев былтыр декабрь айдын баштапкы күндеринде Бириккен Нациялардын Организациязында айткан куучынында темдектеген. Ол ок өйдө империализмнин пропагандазы СССРде болуп турган жаңыртуларды, социалистический јүрүмди ле демократияны јабарлаарын тынгыдып ийди. Олор өткүрип турган каршулу иштин ортодо телекейде баштапкы социалистический государствонун тыш јанындагы политиказын, СССР-дин амыр-энчү баштапканын јамандап турганы база бар.

Је андый быјар иш жаан јол албайтанын бистин государствонун башкараачызы темдектеген. Ненин учун дезе, Совет Союзка телекейдин албаты-калыгы бүдүп јат. Шак ла Улу Октябрьдын јенүзиле төзөлгөн общественный јүрүмле албатылар бойынын келер өйдөгги јүрүм-салымын колбоштырып јадылар. Ядерный јуу-чак башталар јеткерден аргаданар јолды Совет Союз айдып турганын албатылар эмди јакшы билер.

Бойынын политический амадуларына јуу ажыра једип алатан азыгы шүүлте эмдиги өйдө јарабай барганын керсү сагышту кажы ла кижии јакшы билер. Ядерно-космический өйдөгги техниканы тузаланып турганынан улам болгон эки түбек — Америкада «Чэлленджер» деп космический керептин экипажы корогоны ла бисте Чернобыльдагы атомный электростанция бертингенин бис бойыс табала, эдип алган кайкамчылу ийделеристи улус жаңы ла тузаланып, билип баштаганын кердеген. Кер-мар ядерный ла космический јуу-јепселди тuzаланза, не болуп баратанын ол эки авария јарт көргүскен. Онын учун ал-камык улусты кырып өлтүретен жаан јеткерлү јуу-јепселди көптөдө эдери јанынан маргышканы, ядерный јуу-јепселле өскө ороондорды акалаарга кичеегенин неге де јарабас деп, бистин ороон јаантайын айдып туру.

Эмдиги өйдө боло берген блааш-тартыштын аайына жаңыс

ла куучындажып жөптөшкөни ажыра чыгарга кичеенери керектү деп, 1986 жылда январь айда Совет башкаруу жарлаган Угузуда айдылган. Онын учун СССР улусты кырып өлтүрөтөн жуу-жепселдерди чек жоголтоло, жаан жуу-чак башталар жеткерди астадар программа жарлайла, анда айдылганын жүрүмдө бүдүрерге кичеенип туру. Программала бүдүрүп турган жолдо баштапкы жедимдер бар.

Орто ло жуугына учатан ракеттерди жоголторы керегинде Договорго кол салгалы бир жылдан эмеш ажыра ой өтти. Эмди ол Договордо айдылганы аайынча ракеттер жоголтылып туру. Табару эдер стратегический ядерный жуу-жепселди бежен процентке астадары, химический жуу-жепселди жоголторы керегинде жөптөжүлөр белетелип жат.

Жаңы түп шүүлтеле башкарынганы блааш-тартышту керектердин аайына политический аргаларла чыгарын баштады. Мында Афганистан аайынча Женевада кол салган жөптөжүлөр жаан учурлу болды. Ол жөптөжүлөрдө айдылганын кыйа баспастаң ак-чек бүдүргени бастыра телекейде айалганы жарандыларына жаан учурлу болор. Жөптөжүлөргө кол салган ороондордын кезиги бойларына алынган молжуларын бүдүрбей турганынан улам Афганистанда улустың каны төгүлгенче.

Ядерный ла көп улусты кырып өлтүрөр өскө дө жуу-жепселдерди жоголтор программага үзеери Совет Союз бойынын черүлерин ле жуу-жепселдерин астадып турганы жаан учурлу. Келер эки жылдын туркунына Совет Союзтын черүлеринде турган улустың тоозы 500 мун кижиге астаар, оныла кожо тегин жуу-жепселдер астадылар. Анайда бистин ороон бойынын черүзин ле жуу-жепселдерин жагыскандыра, Венадагы куучындажып турганынан камаан жокко астадып жат деп, М. С. Горбачев 1988 жылда 7 декабрьда ООН-нын трибунынан айткан.

Бистин орооннын башкарузы анайда эдерде амыр-энчү иштенип жүрген Совет албатынын жылбүлери ле, күүн-табыла башкарынды.

СССР былтыргы жылда тыш жаанындагы политиказында жаан баштапкы эделе, чокым иштер өткүргени быжылгы жылда оноң элбек иштерге төзөлгө белетеген. Жууны болдыртпайтан ла амыр-энчүни жеткилдейтен задачаларды бүдүргедий аргалар жеткил. Бүгүңги күнде жарашпай турган сурактарды шүүжип жөптөжөргө жарамыкту айалга боло берди. Андый исторический ойди чике тузаланар керек деп, ООН-нын трибунынан айдылды.

Бүгүн амыр-энчү өмөлөжөргө күүнзеген государстволор бойлорынын ортодо өөркөжип жамандашпай, жууга белетенеринде маргыжарын токтодоло, эптү-жөптү болорго кичеенери керектү деп бистин ороон угусты.

Совет Союз өскө ороондордын жылбүлерин жаантайын аяруга алып жат. Бистин жылбүлери оор база аяруга алзын деп айдып жадыс. Онон башка жеткер жок болорын жеткилдеерге күч болор. «Бис амыр-энчү күүнзеп жадыс, биске амыр-энчү керектү деп, көп катап айтканыс... Же амыр-энчүге болуп, бис бойысты былча бастыртпазыс» деп, В. И. Ленин айткан /Соч. толо жуунтызы. 40 том., 152 стр./.

Эмдиги өйдө боло берген айалга жеткер жок болорын жеткилдейтен суракты жагыдан көрөрүн, политикада жагы түп шүүлте эдерин, телекейлик колбуларда жагы философия болорын керексип туру. Кижиликти аргадап алатан жылбүлөр өскөлөрүнөн бийик турар учурлу. Жер үстинде ядерный жуу-чак башталар жеткерди жоголтор керек. США-нын жагы администрациязы бойынын ороонынын ла планетанын жүрүм-салымы жагынан кичеензе, СССР-ди жуулажар ийделе акалайтан, бистин орооннын ийде-күчин уяададар амадузынан мойнозо, ядерный жуунын жеткерин астадар, текши айалганы жымжандар арга боло берер.

Быжу бек амыр-энчүнинг жылкүри Ак туранын колында эмес болгонын бүгүнгү жүрүм көргүзет. Вашингтоннын политиказы ла өткүрүп турган ижи телекейдин жүрүминде кезик керектерге тын камаанын жетирип жат. Же телекейдин бастыра жүрүми США-дан камаанду деп айтканы жастыра болор. Бүгүнгү күндө бастыра керектер кандый бир государстводон эмезе бир канча ороондордын биригүзинен эмес, кижиликтен, бастыра албаты-калыктан камаанду. Албаты-жон милитаризминин ле агрессиянын калжу ийдезин ноктодо тудар аргалу.

Бистин орооннын тыш жагындагы политиказы социальный ла национальный жайымданары учун тартыжып турган ийделерге жөмөлтө эдерине, социализминин жолына турган ороондорло өмөлөжөрине, ядерный жуу-чакты болдыртпазы учун турушкан бастыра ийделерле жуук колбулу болорына ууланган.

Оны калганчы өйдө бистин ороонго Италиянын, Франциянын, ФРГ-нин, Румыниянын ла өскө дө ороондордын башчы ишчилери келип жүргени, бир канча государстволорго КПСС-тин ле Совет государствонун башкараачылары барып келгени кереледи.

1989 жыл, көп тоолу политический ишчилердин шүүлтезиле

болзо, телекейде айалганы јымжадары учун, амыр-энчүни тыгыдары учун тын тартыжунын јылы болор. Мынан ары табыланып отураарга јарабас. Оны бастыра албатылар, бастыра общественный организациялар, көп нургуны государстволордын башкарулары јакшы билип јадылар.

Улу Лениннин кереес јакаруларыла башкарынган КПСС амыр-энчү төзөмөл иш бүдүрип турган Советтер Ороонына тыш јанында амыр-энчү айалга јеткилдеерине совет улус бүдүп ле иженип турулар. Социализм тужында «ИШ» ле «АМЫР-ЭНЧУ» деген сөстөр бой-бойыла үзүк јок колбулу. Бистин орооннын албатылары, ол тоодо Туулу Алтайдын ишкүчиле јаткандары Төрөлинин экономиказын өскүрип, ко-руланар ийде-чыдалын тыгыдып тура, телекейде ядерный јуу-чак башталар јеткерди јоголторы, кижинин јүрүм јүрер правозын јеткилдеери учун тартыжуга јөмөлтө эдип турулар.

Н. МОДОРОВ

ИШКЕ ОМОРКОДОР

Аракчина Полина Тодоковна он жылдан ажыра өйдин туркунына Турачак аймакта Тулой журттагы баштамы үредүлү школдо үредүчи болуп иштеп јат. Ол ижиле коштой журттагы эл-јоннын ортодо јартамал-политический иш өткүрет, совхозтын сүт-товарный фермазындагы политшколдын пропагандизи.

Политшколдо совхозтын ишмекчилери — коммунисттер ле партийный эместер. Олор өткөн жылдарда марксизм-ленинизмнин төзөгөлөрин, КПСС-тин ичбойындагы ла тыш јанындагы политиказын үренген. Эмди олор «Орооннын социально-экономический өзүмин түргендедери — КПСС-тин стратегический стратегиязы» деген программа аайынча үренип турулар.

Полина Тодоковна бойынын теоретический билгирин бийиктедери ле методический таскадузын тыгыдары јанынан јаантайын кичеенип иштейт. Бойынын билгирин бийиктедетен планында марксизм-ленинизмнин классиктеринин произведениелерин, партиянын ла башкарунын јөптөрин, партийный пропаганданын методиказы аайынча литература-ны теренжиде үренери темдектелген.

Улу Октябрьдын 70-чи жылдыгын ла Алтайский крайдын 50-чи жылдыгын темдектеерге белетенген өйдө пропагандист КПСС-тин исторический ченемелине, краеведческий материалга јаан ајару эткен.

«Политшколдо үренген улус, алдынан бойы үренерине темикпеген эмей дейле, марксизм-ленинизмнин классиктеринин иштерине тыгынып болбой тургандар. Үредүлү жыл бажында жыл чыгара үренетен программала таныжарда мен олорго Лениннин иштерин теренжиде үренип билип албаганча јүрүмде бүгүн болуп турган керектерди ондоорго күч болотонын јартап айдып бергем — деп, П. Т. Аракчина куучындайт. — Бис јаны үредүлү жылда В. И. Лениннин «Совет јаннын эмдиги задачалары», «Национальный сурақ аайынча критический шүүлтелер», «Улу баштагкай», «Мөрөйди ка-

найда тӱзӱк?»), «Иштеги дисциплина» деп иштерин КПСС-тин XXVII съездинин материалдары аайынча үренер болуп жӱптӱшкӱн.

Политический бичикле иштейтен эп-сӱмеле таныжып баштаган, керектӱ бичиктер талдаарына, конспектеерине үренедис. Мында В. Чикиннин «Круг на великом круге» деп адалган бичиги тын болушту. Бичикте автор кандый бичикти канайда кыскарта конспекттеери јанынан бойынын шӱӱлтелерин айткан».

Марксизм-ленинизмнин классиктеринин кажы бир ижин үренип баштаарда пропагандист Аракчина П. Т. ол бичикти автор кандый исторический айалгада, недег улам, кандый амадула бичигенин кыйалта јоктон јартаарга кичеенет. Мында тузаланатан эп-сӱме кӱп, ол тоодо: куучындайтаны, практический јакылта берери, блааш-тартыш ӱткӱрери — ончозы тузаланылат.

Темдек эдип «Совет јангынын эмдиги задачалары» аайынча үредӱ ӱткӱнин алалы. Полина Тодоковна үренечилерге В. Яковлевтин «Портрет ле ӱй» деп сӱреен јилбилӱ бичилген бичигинен кезик јерлерди кычырып берген. Онон В. И. Лениннин ол ижин, анайда ок партиянын ого келиштире документтерин кычырала, мындый сурактарга каруу берзин деп јакару берген: «Продукцияны эдип ле ӱлештирип турганына государство ончо јанынан шинжӱ ле учет этпезе, ненин учун ишкӱчиле јаткандардын јангы чыдажып туруп болбос?», «Ненин учун бу суракты В. И. Ленин социалистический революциянын тӱс учурлу сурагы деп айткан?», «Бистин фермада малдын азыралынын, кӱйдӱрер ле сӱркӱштеер материалдардын учеды канайда тӱзӱлгӱн?», «Ненин учун иштин арбынын бийиктедери, а оныла колбой (ого болуп) оны чике тӱзӱйтӱни, обществонын јӱрӱмин капитализмге кӱрӱ, эн бийик кеминде эдетени тӱс задача болуп јат?», «Съездин кийиндеги ӱйдӱ партиянын жӱптӱринде иштин арбынын бийиктедерине кандый учур берилген?», «Ненин учун иштин арбынын бийиктедерине, кижинин кӱчин јиичилердин тартыжузын туй базарына кӱрӱ, чик јок кӱп ӱй керектӱ?», «Бу задачаны бӱдӱрерине кижинен камаанду ла камааны јок кандый шылтактар буудак эдип јат?», «Социалистический мӱрӱйди тӱзӱӱри јанынан В. И. Ленин тургускан ээжилер кандый? Ол ээжилерди бистин ижисте ле јӱрӱмисте тузаланатан кандый аргалар бар?»

Пропагандист П. Т. Аракчина В. И. Лениннин произведениелеринде бу сурактарды јартаган јерлерди кӱргӱзеле, ӱзее-ри кандый литератураны тузаланарын айдып берди. Келер

үредүге белетенерде консультациялар өткүргөн, конспекттер эткенин көргөн, жербойындагы материалдар жууп алып тузаланына болушкан.

Онын кийинде өткөн үредүде совхозтын Тулойдого фермазында иштин дисциплиназы кандый болгонун, дисциплина иштин арбынына кандый камаанын жетирип турганын, саап турган уйлардын фермазында сүттин чыңдыйын бийиктедер аргаларды шүүшкен. Бу сурактар аайынча өскө фермаларла тундештирген.

Улу башчынын чыккан күнине учурлай өдөтөн коммунистический субботникке белетенерде политшколдо Владимир Ильич Лениннин «Улу баштаңкай» деп ижин үренген.

Бу ишти кычырала, жаан учурлу шүүлтелерин кыскарта конспектеп алатан жакару алала, политшколдо үренечилер үредүге сүреен жакшы белетенип алдылар. Кыргызов В. К., Сарапканов В. Л. үредүде айткан куучындарында үзеери материалдар тузаланып, партиянын тоомжызын тыгыдарында коммунистический субботниктердин учурын, кажы ла кижинин эл-жонго тузалу ижи керегинде СССР-дин Конституциязынын 14-чи статьясында айтканын жартадылар.

Ол үредүде фермада, гаражта иштин дисциплиназын тыгыдары жанынаң жаан куучын болды. Дисциплина бузулып турган шылтактарды жоголторы, иштин арбынын бийиктедери ле чыңдыйын жарандылары жанынаң политшколдо тургузылган сурактарды парткомдо шүүшкен.

Политшколдо үренечилер иш тутадаачыларды, аракызактарды, жалкуларды ачык партийный жуундарда, профсоюзтын члендеринин жуундарында шүүжип, кату каруузына тургуссын, олордын кылыктарын стенгазеттерде, жуучыл листоктордо көргүссин деп некедилер.

Пропагандист П. Т. Аракчина бастыра бойынын ижин политшколдо үренген кижини бийик арбынду ишке оморкодо-рына ууландырат.

В. МЕНИГЕЧЕВА

СОВЕТ СОЮЗ ЭТКЕН ЈАҢЫ БАШТАҢКАЙ

ООН -нын Генеральный Ассамблеязынын 43-чи сессиязында 1988 жылда 7 декабрьда КПСС-тин Төс Комитединин Генеральный качызы, СССР-дин Верховный Совединин Президиумынын Председатели нөкөр Горбачев М. С. айткан куучынында телекейлик политиканы жагырта төзөөри жанынан жаңы шүүлтелерле коштой, амыр-энчүни ле јеткер јок болорын јеткилдеер, айалганы јымжадар јолдо Совет башкарунын адынан жаңы баштаңкай эткен.

Нөкөр Горбачев М. С. ол куучынында Совет Союз келер эки жылдын (1989 — 1990 жылдардын) туркунына бойынын черүлерин ле јуулажар техниказын астадарга турганын јарлаган. Совет башкару анайда эткени черүлерди тынгыдарын, јуу-јепселди жагыртарын ла көптөдөрин токтодоло, жагыс ла коруланар кеминче астадарга турганы болуп јат.

Совет Союз јуу-јепселди астадар ишти жаңы баштап турган эмес. 1986 жылда 15 январьда Угузуда СССР бу өдүп јаткан јүсјылдыктын учына јетире ядерный јуу-јепселди јоголтотон программа јарлады. Онон бүдүн-јарым жылдын туркунына бойында ядерный ченелтелер өткүрерин токтотты.

1987 жылда Вашингтондо СССР-дин ле США-нын орто ырада ла јуугында учар ракеттерди јоголторы керегинде Договорго кол салылган. Бүгүн ол ракеттерди план аайынча јоголтор иш өдүп туру. Удабай стратегический ядерный јуу-јепселдерди бежен процентке астадары керегинде Договорго кол салылар. Химический јуу-јепселди этпейтени ле тузаланбайтаны, эдилгенин јоголторы керегинде јөптөжү белетелип јат.

Бастыра Европада, Атлантикадаң Уралга јетире черүлерди ле тегин јуу-јепселди астадары жанынан эрмек-куучын өдүп туру. Ол эрмек-куучыннан камаан јокко Совет Союз бойынын черүлерин жагыскандыра астадып јат.

1989 — 1990 жылдардын туркунына бистин черүниг тоозы јарым миллион кижиге астаар. Ол ок өйдө тегин јуу-јепсел база астадылар. Орооннын јуу-јепселдү Ийделери 10 мун танкка, артиллериянын сегис јарым мун системазына, 800

јуучыл самолетко астаар. ГДР-дин, Чехословакиянын ла Венгриянын јеринде удурум турган совет черүлерден алты танковый дивизия, ого үзеери десант эдип табару эдер черүлер 50 мун кижиге, беш мун танкка астаар.

СССР-дин Европадагы ла Азиядагы јерлеринде турган черүлери 450 мун кижиге ле беш мун танкка астадылып јат.

СССР-де јоголтылган он мун танк США-нын 30 танковый дивизиязына тўнгей. Черүни 500 мун кижиге астатканы ФРГ -нин бастыра черүзине тенг.

Бис НАТО-нын члени болгон государстволордын гранынын јуук јанында турган, табару эдер ийде-чыдалду черүлеристи астадып јадыс. Ого үзеери өрө адалган ороондордо удурум арткан черүлерди СССР өскөртө јепсеер: олардо танктар астаар. Дивизиялар јангыс ла коруланарына керектү јуу-јепселдү болор. Анайда эткени Европада јуу башталар јеткерди астадар.

Бис бойыстын черүлеристи ле јуулажар техниканы јангы политический тўп шўүлтеле, Совет Союзтын военный доктриназы коруланатан учурлу болгоныла башкарынып, астадып јадыс. Ол ажыра СССР-дин ле Варшавадагы Договордо турушкан государстволордын политический ле военный амадулары бирлик болгоны көргүзилди.

Черүлерди ле јуулажар техниканы астатканы бистинг ороонун коруланар ийде-чыдалын астадар эмес пе? Андый суракты бүгүн бистинг ороондо көп улус тургузары јолду. Бу суракка карууны СССР-дин јуу-јепселдү Ийде-күчтеринин Генеральный штабынын начальнигинин заместители генерал-полковник В. Лобов «Правданын» корреспондентине берди.

— Черүлерди ле јуулажар техниканы астатканы СССР-дин коруланар арга-чыдалын ујадатпас — деп, генерал-полковник В. Лобов айтты. — Бистинг јуу-јепселдү Ийде-күчтерис јуулап келген кажы ла өштүни туй согор аргазы јеткил.

Керектинг учуры мында эмес. Бүгүнгү күнде, ядерный јуу-јепсел көптөгөн өйдө, ороонго јеткер јок болорын черүни ле јуу-јепселди токтоду јок көптөткөниле јеткилдеп болбойтонын билип алар керек. Қарын оларды астатканы јеткер јок болор јол ачар.

Беш, он јыл мынанг кайра США ла НАТО-нын ороондоры өштөп, јангыс ла ийделе куучындажар, јуу-јепселди, элден озо ядерный јуу-јепселди көптөдип, бисти акалап алар политика өткүрип турган өйдө јуу-јепселди, черүни јангыскандыра астадар арга јок болгон.

Бүгүн Европада ла бастыра телекейде айалга өскөлөн-

гөн. Јеткер јок болорын јеткилдеер амыр-энчү аргалар табылды. Онын учун бис черүлерди астадып баштадыс. Эмди Күнбадыштагы ороондор база анайда эдерине иженип турус. Телекейде айалганы јымжадарына, ороондор ортодо бүдүм-јини элбедерине, јуу-чак башталар јеткерди јоголторына чокым керектерле јомолто эдер керек. Андый јомолтони Совет Союз озо эдип баштады.

Совет Союзтын черүлерин ле јуулажар техниказын астадып баштаар алдында Варшавадагы Договордын биригүзинин ле НАТО-нын черүлеринин кеми, јуулажар аргачыдалы ончо јанынан теренжиде шинделген. Ненин учун дезе, НАТО-нын сүреен тын јепсенип алган черүлери артканча. Онын учун черүден јарым миллион кижини, он мун танкты алып тура, арткан черү ороонды корулаар задачаны бүдүрер учурлу деп башкару айдып салган.

Генеральный штабта Совет башкарунын јобин бүдүретен чокым план бар. Алтанынчы јылдарда черүни астадарда черүден јанган јүстер тоолу офицерлер баштапкы өйдө иш јок жүрген. Эмди оны ајаруга алган. Элден озо черүде турар өйи једеле, пенсия алар праволу прапорщиктер, офицерлер ле генералдар запаска чыгар. Черүден чыккан кажы ла кижини, онын билези материальный ла моральный јанынан нени де јылыйтпас учурлу. Олор иштү, квартиралу болоры јанынан кичеенери керектү. Онын да учун черүни эки јылдын туркунына астадары темдектелген.

Јаан учурлу социально-политический учурлу бу задачаны бүдүреринде јербойындагы партийный ла советский органдар туружары кыйалта јоктон керектү.

Офицерлер — бичикчи, таскадузы тын башкараачы ишчилер. Олордын ченемели ле билгири албаты-хозяйстводо тузазын јетирер. Астадылып јаткан јуучыл техниканы, темдектезе, автомобильдерди, крандарды, тракторлорды, тартып жүрүп иштедер электростанцияларды, связьтын средстволары, өскөзин де албаты-хозяйстводо: колхозтордо ло совхозтордо, предприятиелерде, строительстве, јолдор жазаарында элбеде тузаланар арга бар.

Черүни астатканы албаты-хозяйствого јаан тузалу болгонун бис 2-3 јылдан көрөрис. Ол келер өйдөги керектер. Эмди тургуза Совет Союз бойынын черүлерин ле јуулажар техниказын астадар деп јарлаганын бастыра телекей јарадып туру.

Германиянын социал-демократический партиязынын председатели Фогель черүни астадары јанынан Совет Союз эткең баштапкай исторический учурлу болгонун темдектеди.

Қытайдың Компартиясының Төс Комитетинин «Женьминь-жибао» газеди нөкөр М. С. Горбачевтың ООН-до айткан куучынын «Совет Союзтың тыш жанындагы политиказынын жаан једими» деп айтты. СССР бойынын черүзин ле јуулажар техниказын жаңыскандыра астадып турганы керегинде јар-лайла, США-нын ла Күнбадышта өскө дө ороондордын алды-на: «Бис јуулажар ийде-күчти астадып турус, а слер?» деп сурак тургусканын газет темдектеди.

НАТО-нын члендери ороондор Совет Союзтың жаңы баш-танкайын өткөн јылдын учында шүүжеле, јарадып турус деп айткан да болзо, бойлоры ол жанынан нени эдерге турганын эмди тургуза јарлабадылар.

Н. КУЛОВ

ПАРТИЯНЫҢ ОБКОМЫНЫҢ БАШТАПҚЫ КАЧЫЗЫ

Горно-Алтайск город төзөлгөнinin 50-чи жылдыгын байрамдаганыла колбой партияның обкомының баштапқы качызы болгон Петр Яковлевич Гордиенконың ады-жолына учурлай албатының депутаттарының городской Соведининг исполкомы 1978 жылда 9 сентябрьда Пимокатный оромды Гордиенконың адыла адалган ором эдип өскөртө адаган.

Петр Яковлевич Гордиенко Туулу Алтайга баштапқы катап 1920 жылда февраль айда келген. Ол 1891 жылда 4 январьда Украинада жокту крестьяниннин билезинде чыккан. Петр беш жаштуда бойының жери ас ада-энези Сибирьде Тобол губернияга көчүп келгендер. Онон адазы Петухово станцияда темир жолдо ишмекчи болуп иштеген. Петр эки классту училищени үренип божодоло, 13 жаштан ала Кармацкий ле Булавин коjoyимдардын магазиндеринде жалданып иштеген. Бир жыл Омскто темир жолдын станциясында мастерскойдо иштеерде политический тартыжуның баштапқы ченемелин алган.

1906-1910 жылдарда Омскто фельдшердин школында үрernerде жашөскүримнин жажытту социал-демократический кружокторында турушкан. Литературный кружок гектографка жажытла кепке базып чыгарган журналдын редакторы болгон. Ол—баштапқы орус революция көдүрилип турган жылдар. Петрдын квартиразын жандармдар көп катап тинтиген, бойын айдуулга апарып туратан.

1910 жылда школды үренип божодоло, Курган ла Ижим уездтердин журттарында фельдшер болуп иштеди. Ол өйдө Петр бойының политический билгирин тыныдарга кичеенген. Онын иштеген журттарында ссылкада көп революционерлер болгон. Большевиктерле туштажып, бойының политический көрүм-шүүлтезин учына жетире жартап алган.

Баштапқы телекейлик жуу башталарда Петрды черүге солдат эдип алгандар. Уч ай өткөн соңында Кургандагы лазаретте фельдшер эдип көстөлгөн. Лазаретте шыркалу фронтовиктер эмденген. Анда февраль айдагы революция башталар

алдында Петр Яковлевич Гордиенко большевиктердин программазын жарадып турган фронтовиктерден политический кружок төзөгөн. Лазаретте жаткан солдаттардыг ортодо большевик Гордиенко элбеде жарлу ла тоомжулу болгон.

Февраль айдагы революциянын кийинде лазареттин комитедин тударда оны председатель эдип көстөгөндөр.

1917 жылда март айда Курганда социал-демократтардыг организациязы төзөлгөн. Оны төзөгөн улустыг бирүзи Гордиенко. Оны анайда ок гарнизоннын комитедининг членине, ишмекчилердинг ле солдаттардыг Совединиинг депутадына, онын исполнительный комитедине член эдип туткандар.

1917 жылда октябрь айда Советтердин Сибирьдеги I-кы съездине делегаттар тударда большевиктердинг меньшевиктерле, эсерлерле тартыжузы сүреен курчыган. Ол съезд Уралдан ала Тымык тенгиске жетире Советтерди бириктирип тыгыдарында сүреен жаан учурлу болгон. Кургандагы Советтен съездтиинг делегадына большевик П. Гордиенко тудулган.

Съезд 1917 жылда 16—23 октябрда Иркутскта өткөн. Съезде меньшевиктерле, эсерлерле тартыжуда большевиктер женген. Сибирьде бастыра жанды Советтер бойынын колына алары керегинде большевиктердинг резолюциязын жараткан. Съезд Сибирьде Советтердинг Төс исполкомын, кыскарта Центросибирьди төзөгөн, председателине профессиональный революционер Борис Захарович Шумяцкий, качызына большевик Г. К. Соболевский тудулган.

Петр Гордиенко Иркутсктан Курганга жанып барала, Советтерди тыгыдары жанынан иштеген. Јс удабай чехословактар Совет жанга удурлаштыра түймеен көдүргендер. Акгвардеецтер П. Гордиенконы өскө большевиктерле кожо түрмелеп салган. Тобольсктогы түрмеде отурган. Анда тегин де өкпөзи оорулу кижиге тифтен оорыган. Алты ай түрмеде отурган жарым тынду арстантты божодып ийгендер.

Тобольскты Кызыл Черү жайымдаган соңында П. Гордиенко ойто ло партийный иште. Је өкпөзи оору кижиге Тобол јеринде иштеерге ле јүрерге сүреен күч болгон. «Эки ай иштейле, мени эмеш жылу јер јаар, өскө ишке ийзин деп сурагам... Партиянын Төс Комитедининг Сибирьдеги бюорозы мени Туулу Алтай јаар ийген...»—деп, Петр Яковлевич автобиографиязында бичиген.

П. Я. Гордиенко Улалуга келгениле Туулу Алтайда партийный ячейкалар төзөлип баштаган. 1920 жылда 23 мартта РКП(б)-нин Бийсктеги оргбюорозы партиянын Туулу Алтайдагы оргбюорозын јөптөгөн. Ого А. К. Артаков, В. Ф. Толмачев,

П. Я. Гордиенко кирген. Олор ончозы өскө жерлерден келген коммунисттер болдылар.

1920 жылда 3 апрельде ревком Улалудан Шебалинге көчөрдө, оргбюрого жербойындагы коммунисттерди В. И. Плетневты ла Н. Ф. Ивановты кошкондор. 22 апрельде РКП(б)-нын программазын жарадып тургандардын ячейказы — Абайда, 5 майда — Чамалда, 20 майда — Айулуда, 4 июльда — Эликманарда тзөлгөн. 1920 жылдын 1-кы августка жетире Горно-Алтайский уездте 35 комячейка тзөлгөн.

Партийный ячейкаларла коштой комсомолдын ячейкалары тзөлгөн. Олорды тзөөр ишти коммунисттер башкарган. Комсомолдын баштапкы ячейказы 3 мартта Улалуда тзөлгөн. Оны П. Я. Гордиенко башкарып тзөгөн. Оны ээчиде ячейкалар Шебалинде, Чамалда ла өскө дө журттарда тзөлди.

1920 жылда 13 апрельде Алтайдын губревкомы оног озо болгон Каракорум уездти Шебалинде тос жерлү Горно-Алтайский уезд эдип өскөртө адаган. 5 ай өткөн согында уездтиг тос жери Алтайское журт боло берген. П. Я. Гордиенко партиянын Горно-Алтайский уездный комитединин президиумынын членине тудулды.

1921 жылда партиянын X съездинин кийинде алтай албатынын алдынан башка (автономный) облазын тзөөр иш башталган. Же кулактардын ла байлардын түймеени көптөгөнинең улам, ол иш жылбады. Ыраактагы Аркытта ак бандиттерле калганчы жуулар өдүп турган өйдө 1922 жылда 1-кы июньда Ойрот (Горно-Алтайский) автономный областьты тзөөри керегинде ВЦИК-тин декреди жарлалган.

1921 жылда 10 августта партиянын укомынын калганчы пленумында РКП(б)-нын Алтайский укомын РКП(б)-нын Ойротский обкомы эдип адаган. Партиянын обкомынын качызына П. Я. Гордиенко көстөлгөн.

Петр Яковлевич Гордиенко областьтын партийный организациязын башкарып, Совет жаннын органдарын тыгыдары жанынан жаан иш бүдүрген. Акгвардеецтердин артканын, политический бандитизмди — Кайгородовтын бандазын оодо согуп жоголторына тын жөмөлтө эткен. Бойы кыйа баспас интернационалист кижиге П. Я. Гордиенко великодержавный шовинизм ле жербойындагы национализм ууламжылу кылыктарла күүн-кайрал жоктон тартышкан. Туулу Алтайда журтаган башка-башка нациялу албатылардын нажылыгын тыгыдары жанынан кичеенген. Бойы украин кижиге Петр Яковлевич алтай, казах, орус ла областьта ол өйдө журтаган өскө дө ук улуста тоомжылу башкараачы болгон. Ол бойы тапту бичикчи, көп

кычырган кижиге, үлгерлер бичип, журуктар журап, фотографировать эдип туратан.

П. Я. Гордиенко чүмеркеер, жамыркаар, бийик сананар кылык жок болгонун оны билетен улус темдектегилейт.

Туулу Алтайга келеле, партиянын обкомынын баштапкы качызы болуп 1924 жылга жетире иштеген. Ошон 1924 — 27 жылдарда ВКП(б)-нын Канский окружкомынын качызы болуп иштеди. 1927 — 28 жылдарда Ачинскте окрисполкомнын председатели болды.

1930 жылда Туулу Алтайда журт хозяйстводо коллективизация өткүрерде болгон жаан жастыраларды түзедип жоголторго ВКП(б)-нын Сибкрайкомынын жөбиле Петр Яковлевич Гордиенконы база катап бистин область жаар ийе бергендер. Эки жылдын туркунына областьтын партийный организациясын башкарып, П. Я. Гордиенко партиянын Сибкрайкомынын жакарузын бүдүрүп салды. Крестьяндардын туш хозяйстволорун бириктиреле, колхозтор төзөөринде Лениннин ээжилери бузулганын жоголгон. Туулу Алтайдын колхозтору тыгып баштаган.

1932 жылда Туулу Алтай автономный область төзөлгөнүнүн онынчы жылдыгын жаан жедимдерле темдектеген. Ол жылда П. Я. Гордиенконы социалистический строителстводо эрчимдү ле турумкай иштенгени учун Иштин Кызыл Маанызынын ордениле кайралдаган. Совет башкаруу бу бийик кайралла революциянын ла гражданский жуунун жылдарында, онын кийиндеги өйлөрдө партийный ла советский органдарда бүдүргөн ижин темдектеген.

Ол ок 1932 жылда Петр Яковлевич Гордиенконы ВКП(б)-нын Запсибкрайкомынын аппаратадында агитмассовый иштин бөлүгинин башкараачызы эдип көстөгөн.

Онын соңында партия тургускан кажы ла иште: Новосибирск горсоветтин председатели, крайсовпрофтын председатели болордо ло өскө дө иштерде Петр Яковлевич Гордиенко бастыра бойынын билерин ле арга-чыдалын берип иштеген.

П. Я. Гордиенко партиянын XII, XIII, XIV лө XVI съездтеринин, анайда ок XV, XVI ла XVII Бастырасоюзный партийный конференциялардын, Советтердин бир канча бастырасоюзный ла республиканский съездтеринин делегады болгон. Советтердин XIX Бастырасоюзный съезди оны ВЦИК-тин чденинин кандидадына туткан, Советтердин VI Бастырасоюзный съезди СССР-дин Төс исполнительный Комитединин членине туткан. Ол ок өйдө П. Я. Гордиенко баштапкы конференциязынан ала партиянын Күнбадыш Сибирьдеги край-

комынын члени, 1934 жылдан ала ВКП(б)-нын крайкомынын бюросынын члени болгон. Крайдын Соведининг бастыра съездтеринин делегадына, крайисполкомнын членине тудулган.

1936 жылда ноябрь айда партиянын Күнбадыш Сибирьдеги крайкомы П. Я. Гордиенконы ВКП(б)-нын Тайгадагы райкомынын качызы эдип ийген. Мында јакшынак большевиктиг јүрүми үзүлген. Петр Яковлевич Гордиенконунг ат-нерезин Сибирьдинг, Туулу Алтайдын ишкүчиле јаткандары качанда ундыбас.

С. Я. ПАХАЕВ,
исторический наукалардын кандидады

БАШТАПКЫ АЛТАМДАР

(20-чи жылдардын учында ла 30-чы жылдар
башталып турарда Туулу Алтайда
су-кадыкты корыыр системаны
төзөөрдө эл-јон турушканы)

Социализм тужында су-кадыкты корыыр төс ээжилерди темдектеерде Владимир Ильич Ленин бу иште ишкүчиле јаткандар туружарына јаан учур берип туратан. Эмди су-кадыкты корыырыла колбулу көп керектерде ол ээжилер ундылды.

Онын учун улу башчынын ээжилерин ойто орныктырары бастыра јүрүмде јаныртулар болуп турган бүгүнгү күнде кыйалта јоктон керектү. Өткөн өйлөрдөги, анчада ла Совет јаннын баштапкы жылдардагы ченемелди, ол тоодо су-кадыкты корыыр иштеги ээжилерди тузаланар өй јеткен.

20-чи жылдардын учындагы ла 30-чы жылдар башталып турардагы өйдө болгон керектерди аларда бир кижинин учурын өткүре көдүргенинен улам болгон јастыраларды темдектеп јадыс. Је ол жылдардагы өйди јангыс ла ол јанынан алып көрзө, тын јастыра болор. Шак ла ол өйдөги улустын сүреен тын иштегенин, бастыра бойын беринип тартышканын ундырга јарабас. Улусты истеп, түрмелеп, лагерьде тутканыла коштой бастыра совет улус јангы јүрүмди — социализмди төзөп бүдүреринде сүреен тын оморкоп турушканы база бар болгон. Одузынчы жылдарды чике көргүзөргө ол өйдө эл-јоннын тартыжузын, ишкүчиле јаткандар госуларствонын текши керектеринде, ол тоодо су-кадыкты корыыр системаны төзөөринде турушканын алар керек. Анда јастыралар да, јакшы да керектер көп болгон.

Бу системанын задаказы—су-кадыкты корыырында эл-јон турушкан кезик керектерди көргүзери.

Бу иште эл-јон канайда турушкан? Олор оорулардан чеберленер иш өткүргени ажыра турушкан.

Ол жылдарда Туулу Алтайда улустын культуразын бийиктедери, јадын-јүрүмди ару-чек эдери јанынан элбек иш өт-

көн. Оныла колбой улустың су-кадыгын тыңыдар, оорулардан чеберленер иш тыныган. Андый ишти озогы карачкы ла көчкүн жүрүмнөң көнү социализмге барып јаткан алтай калыктын ортодо өткүрери кыйалта јоктоң керектү болгон. Ол жылдарда Туулу Алтайда ару-чек јадын-жүрүм учун тартыжуда юрта-передвижкалар, комсомол, «Всемедикосантруд» профсоюз эрчимдү турушкан.

Ұй улустың делегаттарының јуундары, су-кадыкты ко-рыыр ячейкалар, јорыкчы-агитаторлор, алтай ұй улустың Туралары, юрта-передвижкалар ажыра оорулардаң канайда чеберленери, балдарды кичееп чыдадары, ару-чек болоры, айыл ичин ару тудары, кийим јунары, санитария ла гигиена јанынаң беседалар өткөн, докладтар эдилген, лекциялар кычырылган.

Культура учун, ару-чек ле су-кадык јадын-жүрүм учун тар-тыжунын бажында комсомолдор турган. Бастыра ол иштерди элден озо комсомолдор, јурт јердеги ас-мас интеллигенция өткүрген. Комсомолдор текши тузаланар мылчалар тудала, анда улус јунунарын, аракы ичпестердин, кудай јандабас-тардыг ячейкаларын тözöörинде, балдардыг садтарын ла ясляларын ачарында, ару-чек учун тартыжуда турушкан.

1926 жылда јаскыда Эликманар јурттың комсомолдоры ыраактагы өзöктö јуртаган алтай улуска айылдап баргандар. Олор картошко алып барала, оны канайда отургызатанын, оноң одоп јабатанын, күскиде јуунадатанын айдып берген-дер. Алтай улус оноң озо огород, мылча деп неме билбейтен болгон. Алтайлардыг ортодо комсомолдор, јашöскүрим эл-ден озо јаңы жүрүм баштаган. Олор маала ажын öскүрип те-миккен. Мылчада јунунып, аяк-казанды ару-чек тударын баштаган.

Областьтың аймактарында өзöк-кобылар сайын көчүп јур-таган алтай улустың су-кадыгын кичееринде, јадын-жүрүмин-де, айыл ичинде культураны таркадарында јаан учурлу ишти юрта-передвижкалар өткүрген. «Красная Ойротия» газет 1936 жылда Кош-Агаш аймактың юрта-передвижказы керегин-де бичиген: «Партияның члени нөкөр Артокова башкарып турган юрта-передвижка 1935 жылда июль айдан декабрь айга јетире аймактың 17 колхозын эбирип келген. Юрта-пе-редвижкада инструктор-бытовик, пропагандист, врач, зоотех-ник, баянист, киномеханик бар. Анайда ок 2 патефонду, көк-төнөр машиналу, аптекалу, кинопередвижкалу, баянду.

Юрта-передвижка аймактың эн ле ыраак ла бийик кыр-ларлу јерлеринде, темдектезе, Јазатор јурт Советтин јеринде

болды. Юрта-передвижканын ишчилери једерге сүреен күч капчалдарда малчылардын турлуларына таң атту јеттилер. Качан да кино көрбөгөн улус юрта-передвижканын ишчилерин сүүнип уткыдылар.

17 колхозтын төс јурттарында ла малчылардын турлуларында колхозчылардын су-кадыгын шиндеп көргөн, оору улусты эмдеген. Ый улуска айыл ичин ару-чек тудары, балдарды кичееп өскүрери јанынан куучындап берген».

Одузынчы јылдарда Туулу Алтайда 18 юрта-передвижка бар болгон. Олордын ишчилери јурттардагы интеллигенцияла, эл-јоннын активисттериле кожо су-кадыкты корыыр ячейкалар, Кызыл Кресттин Россиядагы обществозынын ячейкаларын төзөгөндөр. Ол ячейкалар ажыра јурттардагы улустын су-кадыгын корыыр, оорулардан чеберленер, айыл ичин ару-чек тудар иш өткүрип тургандар.

Ячейкалардын ичинде эрчимдү иштеген улусты согында балдардын садтарында ла ясляларда воспитательдер, больницаларда медсестралар белетеер курстарга ийип турган. Курстарды үренип божоткон улус согында алтай јурттарда культурно-јартамал иш өткүрген, јорыктап јүрер агитаторлор чо пропагандисттер болгондор.

Ол јылдарда кобы-јиктер сайын чачынгы јуртаган алтай улустын ортодо политический агитация, культурно-јартамал иш өткүретени јенил эмес болгон. Алтай кижии эмесе алтай тил билер орус кижии иштеерге кандый да болзо, эмеш јенил. Је ичкери јерден јангы келген улуска күч болуп туратан. Алтай тилди билгениле коштой, алтай улустын јанжыккан ээжи-јангын билер керек.

Агитатор Филатов бойынын ижи керегинде 1926 јылда мынайда бичиген: «32 өзөктө јүрдим. Оорулардан чеберленери, југушту оорулар, балдардын су-кадыгын кичеери керегинде плакаттар көргүстим. Олордо не көргүзилгенин јартап турдым. Плакаттарды эн ле ыраак өзөктөрдө турган айылдарда артырдым. Алтай үй улус ол плакаттарды тын соныркап көргүлейт. Сурактар база көп болуп турды. Баланын су-кадыгы ла јүрүми көрмөстөрдөн, камдардан камаанду эмес, ада-энези кичеегенинен, орус эмчиден камаанду болотонун олор түрген ондоп туганы сүүндирет».

Јирменчи-одузынчы јылдарда су-кадыкты корыыры, биледе культураны таркадары јанынан элбек ишти алтай үй улустын Тураларында өткүрген. Андый баштапкы Тураны 1929 јылда Ондойдо врач Полина Павловна Иванова башкарып ачкан. Бир канча јыл өткөн согында алтай үй улустын Он-

дойдогы туразы бастыра ороонго жарлала берген. «СССР на стройке» журнал 1932 жылда Ойрот автономный областьтын 10-чы жылдыгына бүткүл номер учурлаган. Анда алтай үй улустын Ондойдогы туразында үренген Д. Кохаеванын ижи керегинде корреспонденция жарлалган. Д. Кохаеваны ого Куладыдагы колхозтын текши жууны ийген. Алтай үй улустын Туразында Д. Кохаева жаңыс ла бичикке үренген эмес. Анда ол ару-чек жүрерине, јунунарга, тижин арчып турарына, кийим көктөөрине, аш-курсак белетеерине үренген. Ондойдо Кохаева аракы ичерин, таңкылаарын, кийимин суурбай уйуктаарын токтотты.

Оныла коштой жүрүмде керектү болгодый көп ишке: тура черетеерине, балдар кичееп өскүрерине, баштапкы медицинский болуш јетирерине үренген.

Д. Кохаева керегинде журналда жарлалган корреспонденция мындый сөстөрлө божогон: «Д. Кохаева жаңы жүрүм учун агитатор болуп јанды. Эмди ол колхозто балдардын садын башкарып јат. Куладынын балдары, олордын ала-энези кирлү, карачкы жүрүмди, оору-јоболды мынан ары качан да көрбөзин деп кичеенип туру».

Анайдарда, јирменчи-одузынчы јылдарда Туулу Алтайда улустын су-кадыгын корыыр ишти төзөөринде, алтай улустын садын-јүрүминде культураны таркадарында эл-јон эрчимдү турушканын темдектеер керек. Партия ла башкару үстинег өткүрип баштаган иштерди ишкүчиле јаткандар алдынан өрө јөмөгөни Туулу Алтайда југуш ооруларды јоголткон, оорулардан чеберленер, су-кадыкты корыыр иштердин системазын төзөөр арга берген.

О. А. ГОНЧАРОВА,
Новосибирскте университеттин
студенти.

КАДЫНДАГЫ ГЭС-ле КОЛБУЛУ СУРАКТАР

Ороондо албаты-хозяйство там ла ичкерлеп өскөниле колбой, ар-бүткенди социалистический ээжилер аайынча тузаланар сурактар, анчада ла эмди, качан кижии ар-бүткенге уур жүк жүктеп турган өйдө, башка-башка јерлерде сууларды, буунты-көөлмөктөрдү тузаланары јаан учур алынып туру.

Сууларды тузаланары эки башка ууламјылу болуп јат:

1/сууларды экономический јанынан кымакай ла бийик астамду тузаланары, анда төс ајаруны албаты-хозяйствонун некелтелерин ле общественный производствонун экономикадагы керексигенин јеткилдеерине ууландыраары;

2/айландыра ар-бүткенди киртидеринен чеберлеп аларында эң јарамыкту эп-аргаларды таап тузаланары.

Мында бу эки јаны албаты-хозяйствоны өскүрерине де, улустын јадын-јүрүмин јарандыраарына да јүрүмдик јаан учурлу болуп јат. Мыныла колбой сууларда гидростанциялар тударында эң ле озо өрөги адалган баштапкы ууламјыны — электроэнергияны аларын, оныла колбой эбиреде јерлерди суула көмүлтеринин шорын ундыбай, ајаруда тудар керек. Је јангыс ла мыныла ар-бүткеннин тазылданып келген үзүлбес колбулары түгенбей јат. Анайдарда, суунун агынында ангылу башкалузын таап, кажы ла јерде, бүгүнги куучында дезе Алтайский крайдын јеринде, ангылу башкаларды ончо јанынан шиндеп көрөри сүрекеј јаан учурлу болуп јат. Бүгүн Кадын сууда гидроэнергетический ийделерди тузаланып баштаганы ла келер өйдө элбек јерлерди хозяйственный керекке кийдиретени — сууны тузаланары јанынан јаан задачалар тургузып јат. Бого үзеери бу керектер мынан ары уурлай да берерден айабас, ненин учун дезе, бүгүн биске јарагадый деп билдирип турган немелер, коомой јандары кожулып, көптөп чыкса, келер өйдө чек јарабагадый да боло берер. Анайдарда, Кадындагы ГЭС-ти тударыла колбулу кубулталарды ајаруга јетире албагажын, соңында областьтын ла крайдын албаты-хозяйствозына јаан аршамыгын да јетирерден маат јок.

Жыланду јурттын јанында Кадынды кечире салатан буунты бастыра областьтын ар-бүткенине бойынын салтарын јетирер, ар-бүткен дезе суубуунтыны бүдүрерине база камаанду болор. Алдыста турган иштерди бүдүрер тушта бу керектерди ончозын ајаруга алып, иштерди бириктирип өткүрерге келижер.

Жыландудагы (Кадындагы) суубуунтыны тудар тушта суунын агынында ла јараттай јерлерде физико-географический кубулталар болотони ағылу јаан учур алынып јат.

Кадындагы суујуунты областьтын ас улус јуртаган, промышленностьтын, транспорттын, јурт хозјайствонун өзүми сондошту јерде тудулар, мындагы јерлер агашла бүркелген, анайдарда, Кадыннын суузынын чындыйында андый ла тын кубулталар болбогодый.

Эмдиги айалгада Кадыннын суузынын эн ле кирим тужы мөнгү тоштор кайылып, јут-јулакайдан улам болот. Онын учун јаскы суу јайгыдагызынан тузыла ағыланып турат.

Кадыннын суузынын химический бүдүми онын агынында јаткан породалардан, кирип турган суулардын кеминен камаанду. Кадын сууга эмдиги өйдө көп тоолу минералдар Аркыттаг кирип јат, а онын аксымак өни коштой јаткан той балкашла, гидрослюдаларла колбулу. Чуйдан дезе бүрүнкүй-кара өгдү минералдар кирип јат. Жыланду јанында Кадыннын агыны араайлап турганы минералдар јууларына јарамыкту болор. Суунын бүдүмин шингдеерге онын түбинен алган баларларды Обнинсктеги метеорология аайынча институттын ла Красноярсктагы өгдү металлдар аайынча институттын лабораториязы шинжүлеп көрөрдө, Жыландудагы суубуунтынын түбинде кандый металлдар ла породалар јуулары јартала берген. Эмдиги Кадыннын түбиндеги породалардын тоозында магнетит, пирит бар. Ол породалар јабыс температура ла түрген агын тушта суула узакка баргылап јат. Л. Д. Русакованын ла В. С. Сухневичтин јартаганыла болзо, суунын түбиндеги баларларда, кырлардан оодылып түшкен таштарда микроэлементтер бар эмтир. Олор Акташтын јанындагы суулардын ла суучактардын түбинен мышьяк тапкандар, је ртутьтын јаантайынгы элементтери: беленир, мөнгүн, вольфрам, сурьма, кадмий табылбаган. Акташтаг арыгы бөлүктерде Кадыннын суузында өрөги айдылган элементтер чек јок. Мынан көргөндө, Кадынга ртуть, мышьяк, корголјын ла өскө элементтер өрөги јерлерден келип кирбей јат.

Кадындагы ГЭС тудулып бүткен баштапкы јылдарда онын суузынын чындыйы коомойтый берер. Онызын өскө јерлерде

суубуунтылар тудардагы алдындагы жылдардагы ченемел көргүскен. Онын шылтагы кара тобракту жерлерди суу бүркөп, биогендердин өзүмине буудак эдеринде.

Бистин шүүлтебисле болзо, суубуунтыны тудуп баштаган баштапкы өйдө анда хлоридтер, сульфидтер көптөөр, суунын жаркыны там бийиктеер.

Жыландудагы суу жуулгышта эн жаан ла курч сурак суунын түби баларла туй тунары болор. Мында төс чочыду — суунын агыныла кожо өрөртинен көп не-немелер келери, жараттардан түшкен быжарлар.

Буунтынын үстиги жанында Кадыннын түрген агыны жүзүн-жүүр сүр-чөпти агызып келеле, онын агыны кенейте араайлап, агып келген микроэлементтерлү, ртутьту ла өскө дө коштончы элементтү немелер чогула түжерден айабас. Анайдарда, суу жуулгышты тuzаланар тушта сууны өйлү-өйинде көндүрө агызып турары керектү болор. Же баларла тартыжатаны жеңил керек эмес.

Суу жуунтыны иштедер тушта тuzаланатан эки арга бар: буунтынын түбиндеги сууны жабызадып, баларды жундура соктыртары ла жараттарды агаштарла туй отургызары.

Агын суулар өрө көдүрилип, жерлерге жайылып, састарды да, жердин кыртыжын да өскөртөр, жерлик өлөңдөрдүн өзүмин буудактаар чочыду бар. Онызы жок болор аргазы жок. Жыландудагы суу жуунтыны тудар жерди келиштире талдап алганын темдектеер керек: эки жанындагы жараттар бектен-бек пордалардан туруп жат. Жыландуунун жанында жуулган агын суулар агаш өзөр айалганы жакшы да, коомой до жаны жаар кублтар аргалу.

Анайдарда, жуулган суу Кадынды жакалай тuzалангадый жерлерди тапчыдардан, өлөң эдер жерлердин чындыйын уйдадардан, кыртыштын тузын тыгыдардан айабас.

Технико-экономический шүүлте аайынча болзо, Кадындагы суубуунтыны толтырарга бастыра жылга агып жаткан суунын бир үчинчи үлүзи барар. Анайдарда, Кадын суунын кем буунтынын алтыгы жанында $1/3$ үлүге астаар, онын улам агыннын түргени жылыып, онын агынында ла жараттарында жүзүн-жүүр чөп жуулып, суу тайызай берер. Бу дезе жагыс ла Кадынды жакалай эмес, же анайда ок Обь суунын жараттарында ар-бүткен жоксырай берерине экелерден айабас.

Же өскө научный төс жерлердин өткүрүп турган шинжүлөрүнөн көргөндө, керек андый ла коркышту чочыдулу эмес. СССР-дин Наукалар Академиязынын Сибирьдеги Бөлүгинин эксперттеринин шүүлтезиле болзо, Кадындагы буунты

ар-бүткенning өзүмине тын аршамык этпес, а жердин кырты-
жы тын тусталар дегенин јастыра деп бодоор керек.

ГЭС-ти тудатан жерде ар-бүткенning айалгазы агылу баш-
калу болгонынан улам, суу јайылатан зонага көп јарымдай
кайа таштарлу, ас тузаланылып турган жерлер, көп эмес агаш-
јыраалу кырлардын эдектери кирер. Экспертный комиссия-
нын шиндеп, ажындыра бодоштырганыла болзо, ГЭС-ти ту-
дарыла колбой, балык тудар хозяйството 5,5 млн. салковой,
јурт хозяйстводо тузаланатан жерлер учун 35,2 млн. салковой,
улус көчүрерине 5,2 млн. салковой акча чыгымдалар.

Мыныла коштой Кадындагы ГЭС-тинг строительствозы
бүткен согында Устүги-Обько јылына кирип турган суулар-
ды үлештирери бу суунын агынында ла јараттай турган Бар-
наул городтын јаан деген 70 јазалдарынын ижине камаанын
јетирер. Олордын тоозына суучактар агызар буунтынын суу-
зын Сибирьде сад өскүрери аайыча научный шинжү өткүрер
М. А. Лисавенконын адыла адалган институт ла «Алтайдын
чечектери» деп совхоз, городто баштапкы номерлү суузабор,
суудагы вокзал, суудагы порт, меланжевый комбинаттын суу-
заборы, «Химволокно» деп производственный биригүнниг ја-
раттагы суу сордырар станциязы, шиналар эдер заводтын
суузаборы ла өскөзи де алар.

Эмдиги өйдө суунын түбин теренжидер иштер өдүп турга-
ныла колбой, онын агынынын ууламјызы да, агында ла ја-
раттай турган жерлерде объекттердин ижи кубулып јат. Өрөги
айдылган лабораториянын бергениле болзо, Алтайдын суу-
ларынын агынынан 1961 јылга јетире 38 млн. кубометрден
ажыра сай-кумак ла балкаш чыгарылган. Гидрологтордын
бодоштырганыла болзо, суулардын агынында өткүрилип тур-
ган иштердин ар-бүткенning айалгазына јетирип турган сал-
тары өйлү кеминен ашпай јат. Анайдарда, јүзүн-башка бүдүм
промышленностьту јурт хозяйстводо, транспортто тын өзүм
алынып турган Алтайский крайдын албаты-хозяйственный
комплекси суулардын ресурстарына јаан камаанын јетирип
турганын ајаруга алып, бүгүн ле крайдын албаты-хозяйство-
зынын өзүмининг текши кемине келиштире экономический
шинжү өткүрери кыйалта јоктон керектү боло берди.

Г. Д. ШАРАБУРА,

географический наукалардын
кандидады

В. Д. ШАРАБУРА,

экономический наукалардын
кандидады

БАЖАЛЫКТАР

Јагырта тӱзӱшти элбедери ле теренжидери учун	3
1989-чы жылга кирип јада	10
Ишке оморкодор	18
Совет Союз эткен жагы баштапкы	21
Партиянын обкомынын баштапкы качызы	25
Баштапкы алтамдар	30
Кадындагы ГЭС тударыла колбулу сурактар	34

СОДЕРЖАНИЕ

Расширять и углублять перестройку	3
Вступая в год 1989-й	10
Побуждать к действию	18
Новая инициатива Советского Союза	21
Первый секретарь обкома партии	25
Первые шаги	30
Вопросы, связанные со строительством ГЭС	34

БЛОКНОТ АГИТАТОРА

Редакционная коллегия

Подписано в печать 31. 01. 89. АН 07531. Формат 60×84 1/16.
Усл. п. л. 2,26. Уч.-изд. л. 1,88. Тираж 300 экз. Заказ 310.
Цена 5 коп.

Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного издатель-
ства, 659700 г. Горно-Алтайск, ул. Горно-Алтайская, 36.
Горно-Алтайская типография, пр. Коммунистический, 35.

STATE OF ALABAMA

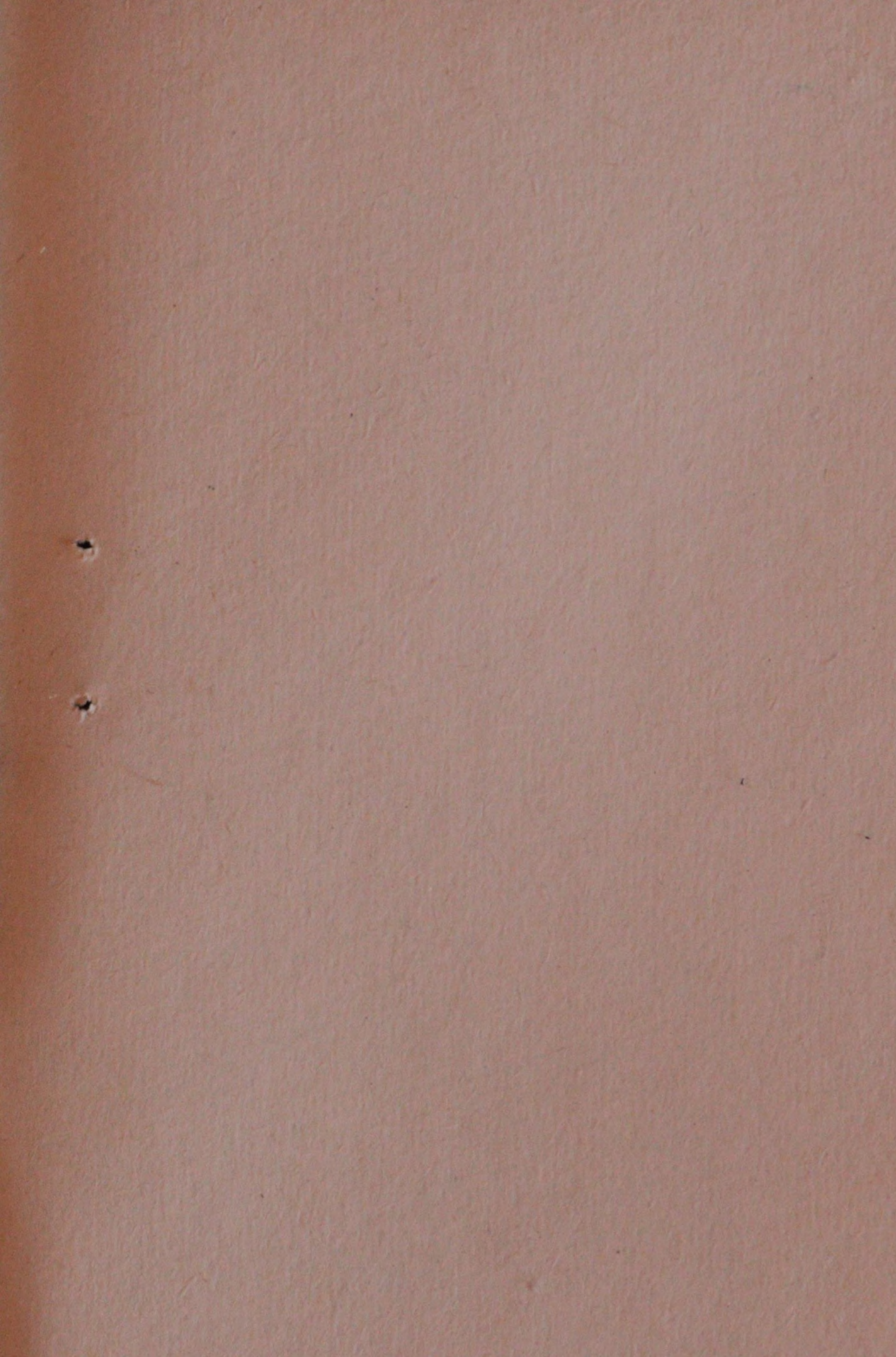
IN SENATE

January 10, 1901

REPORT OF THE

COMMISSIONERS OF THE LAND OFFICE

FOR THE YEAR ENDING DECEMBER 31, 1900

5 акча.